

Másik világ kapujában

Kótai Tamás kiállítása

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2016. I. 14. – III. 31.

NAGY T. KATALIN

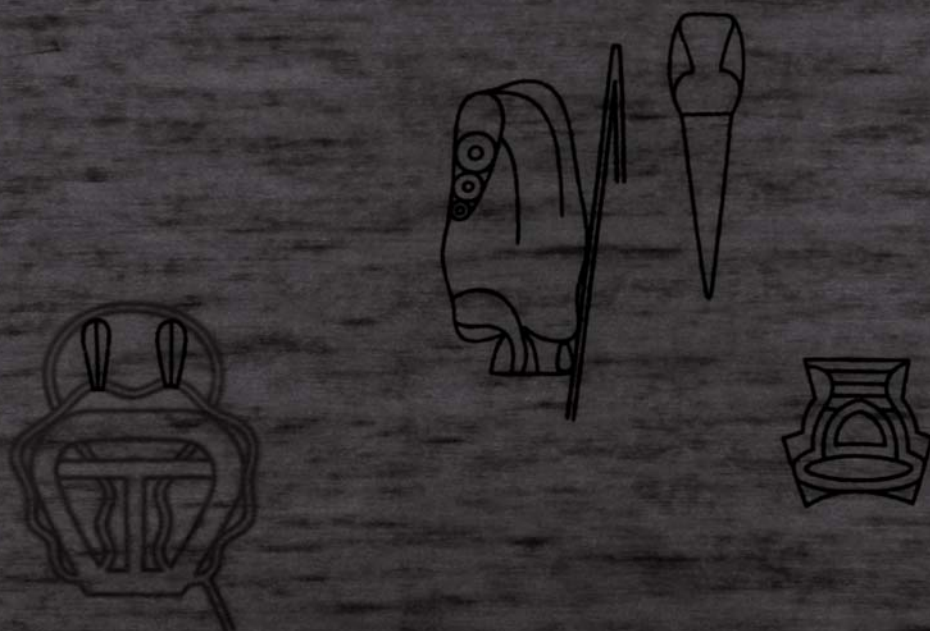
A 20. század eddig még nem teljesen feltárt szellemi kalandja a neosámánizmus, melynek vonásait olyan alkotóknál lelhetjük fel, akiket vonzott az okkultizmus és a miszticizmus. Ismertebb képviselői közt ott vannak a dadaista festők vagy költők, például Rimbaud. A festő Kandinszkij pedig úgy tartotta, hogy minden művész sámán. Még sokakat említhetnénk, de talán Joseph Beuys művészetében volt a legerősebb ez a neosámán gondolkodás. A 60-as, 70-es években ez egyfajta kiutat jelentett, megszabadulást a kapitalizmus negatív hatásaitól. A kulturális krízisből való kilábalás egyik útja a beatnemzedék, a Woodstock-generáció által megteremtett szubkultúra, mely igyekezett elrugaszkodni a valóságtól, attól a valóságtól, amelynek egyik legviszatasz-

több megnyilvánulása a vietnámi háború volt. A miszticizmus iránti általános érdeklődés megerősödését a sámánizmussal kapcsolatos kutatások fellendülése is mutatja; ekkor kezd el ezzel foglalkozni Mircea Eliade, és ekkor jelenik meg – az azóta is igen ellentmondásos figurának tartott – Carlos Castaneda első, óriási hatást kiváltó könyve, mely egy jaki varázslóval való megismerkedést és kapcsolatot ír le, s amely könyvet Castaneda tudományos antropológiai munkának szánta. Az 1969-ben megjelent Don Juan tanításait a *Másik világ kapujában* követte 1971-ben, magyar fordításban azonban csak 1991-től kezdve jelentek meg Castaneda könyvei.

Hogy az író valóban tanítványul fogadta-e egy látó indián, ezt többen kétségbe vonták és vonják ma is. A kételkedő és szkeptikus hangok ellenére Castaneda nagy hatással volt nemzedékére, hívei

KÓTAI TAMÁS:

Szén és grafit III., 2015, szén, grafit, pitt, 60x80 cm

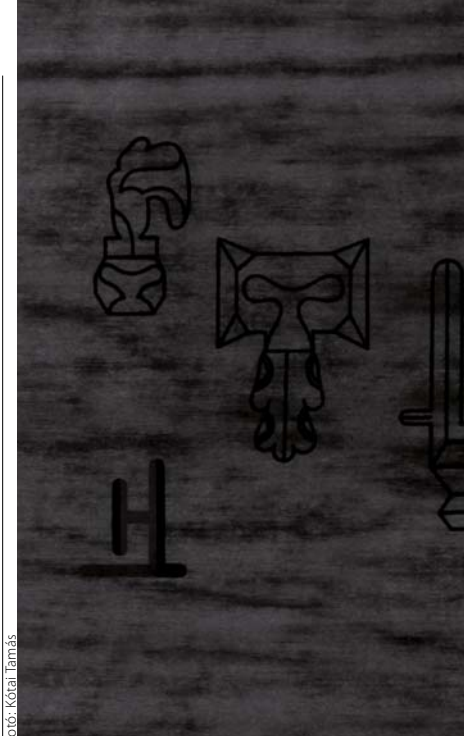

között volt John Lennon, Federico Fellini, Jim Morrison és Alejandro Jodorowsky. A szürrealista író, rendező, színész Jodorowsky, miután Mexikóban találkozott Castanedával, azon a véleményen volt, hogy Don Juan létező személy volt, de Castaneda több varázslóval is találkozhatott, és a figura megalkotásában óriási szerepet kaptak az író vallástörténeti, filozófiai és antropológiai kutatásai. A Zen, az Upanisádok, a Tarot vagy az álomteóriák nyomai éppúgy benne vannak műveiben, mint az a tudás, amit a jakiktól kapott. Ha ez egy hoax, akkor egy szent hoax – mondta Jodorowsky.

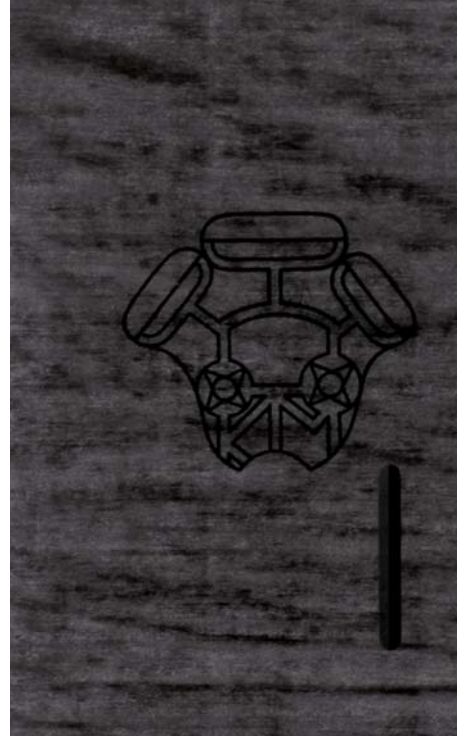
Kótai Tamás művei, melyeket a Petőfi Irodalmi Múzeumban állítottak ki, nem illusztratív módon kapcsolódnak Castanedához. Abból a képi rendszerből, motívumvilágból, melyből a művész a 90-es évek első felétől építkezett, mára egy sajátos képi jelbeszéd teremtődött, melynek szellemi forrásai között Castanedának fontos helye van.

A látott, valós vagy annak hitt világ úgy viszonyul Kótai saját látványvilágához, mint Castanedánál a fikció és a törzsi varázslás kutatása. A Kótai-művekre jellemző hihetetlen precizitás, nagy műgond, az anyag iránti alázatos tisztelet már-már zavarba ejtő. Van valami lehengerlő magabiztosság a képeiben, valami felsőbbrendűség, holott az ide-oda csúszkáló alakzatok látszólag véletlenszerű elhelyezkedését éppen hogy bizonytalanságnak hihetnének. De ennek az ellenkezőjét érezzük – a dolgok ott vannak, ahol lenniük kell. Ha azt állítjuk, márpedig többen leírták már, hogy Kótai magába szívott rengeteg ősi jelkincset, akkor egy valamit biztosan nem tett magáévá, ami a legtöbb ilyen mágikus-szimbolikus jeleket hordozó tárgy- és képi kultúrában meghatározó: nem tette magáévá a dekoratív és a világot egyensúlyban tartó szimmetriát.

Az egyetlen helyszín, ahol a motívumok elrendezését nem az átgondolt komponálás határozta meg, a barlangfestészet – talán azért, mert itt volt a legerősebb a kép mágikus szerepe. Kótai pedig hisz a képmágiában, de tudja és művei is ezt sugallják: a bizonyosság mögött mindig ott leselkedik a bizonytalanság, a titok. Leginkább ez a különös komponálásmód izgatott, szerettem volna magamnak valamiféle magyarázatot találni, ha mégoly ingoványosat és bizonyíthatatlant is, de magyarázatot. A kiállítás címét adó Castaneda-könyvben van egy történet a lehulló falevélről, amelyik újra és újra lehullik. S bár ez a történet az idő linearitásának tagadását hivatott illusztrálni, engem a látvány fogott meg, a hulló falevelek jól ismert látványa. Ez segített megérteni Kótai kompozícióit. Alakzatai a végtelen térben, mintha ugyanígy kiszámíthatatlanul, váratlanul hullanának alá, mintha a művész egy kötött látóságban állna lesben, hogy fogadja a lejövő jeleket.

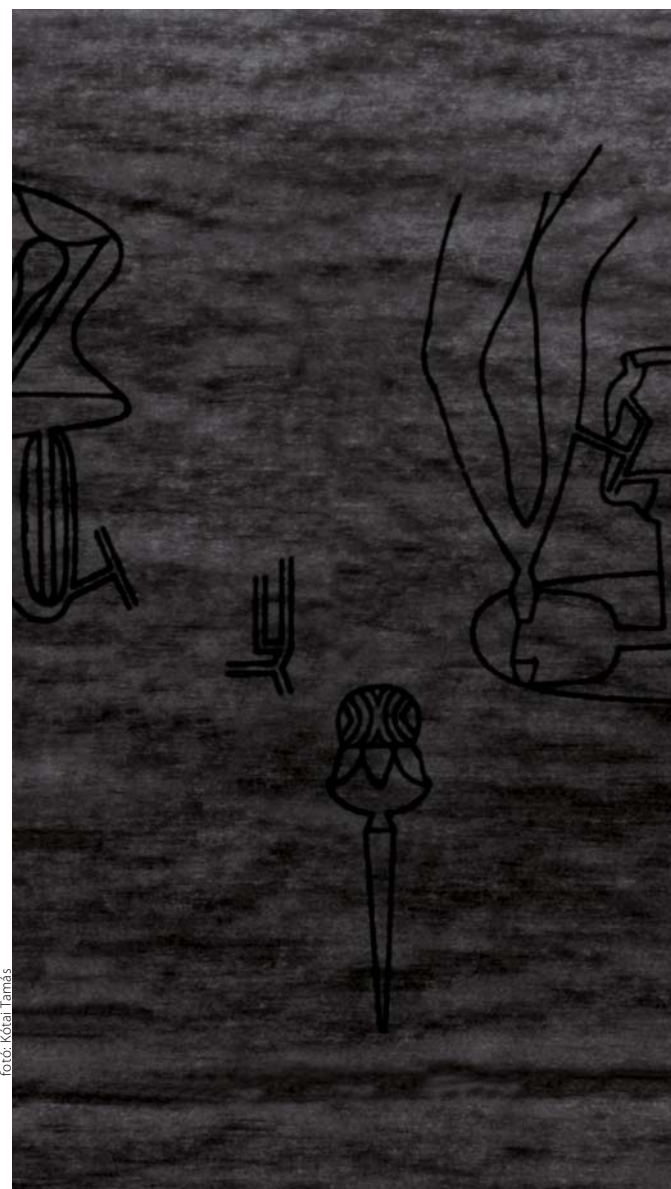
Fotó: Kótai Tamás

A másik kérdés a jelek megfejthetősége. Talán egy sohasem volt kultúra motívumkincse kódolódott a művész mélytudatába. Lehetséges, hogy vidéki elvonulásának egyik oka éppen az, hogy tisztább környezetben fogadhassa a legtávolabbi és a legbelsőbb szférákból jövő képeket.

Ha minden művész számán, mert olyanra is van antennája, melyre másnak nincs – ahogy Kandinszkij tartotta –, akkor Kótai a legérzékenyebb jelfogók egyike.

Miközben kutatók ezrei foglalkoznak régvolt kultúrák motívumkincsének megfejtésével, és sokszor nem lehetnek biztosak benne, hogy jó úton járnak, addig Kótai megteremtett egy olyan képállományt, mellyel mintha a befogadóban, vagyis a bennünk lappangó, sok ezer éves embert tesztelné. Valójában nem értjük e jeleket, de nagyon szeretnénk megérteni, mert azt hisszük, hogy értenünk kell – pedig lehet, hogy úgy működnek, hogy „csak” nagyon nézni kell őket.

Fotó: Kótai Tamás

KÓTAI TAMÁS: részletek a Szén és grafit I–II–III. lapokról, 2015, szén, grafit, pitt